

REALITAT I FICCIÓ A LA NOVEL·LA DE MARIAN VAYREDA

‘La punyalada’ o tots els sants tenen vuitada

ANTÒNIA CARRÉ

Tot i que l'any 2003 ja es va commemorar el centenari de la mort del pintor i escriptor olotí Marian Vayreda (1853-1903), no estarà de més recordar-nos aquest any de la seva novel·la *La punyalada*, que va aparèixer per primer cop en forma de llibre el 1904. I és que a més de tenir un títol polisèmic i de ser una història de trabucari, *La punyalada* és una gran novel·la, per dir-ho ras i curt.

Ambientada a l'alta Garrotxa, al peu del Bassegoda, en un paisatge imponent i feréstec que és descrit amb tanta força i realisme com una bona pintura d'època, *La punyalada* explora amb emoció i encert una relació triangular múltiple. D'una banda, hi ha el triangle amorós típic, que en aquest cas està format per dos homes en un principi amics, l'Albert Bardals i l'Ibo, que pretenen la mateixa dona, la Coralí. De l'altra, hi ha la personalitat complexa del protagonista, l'Albert, que lluita per trobar-se a si mateix enmig de les forces internes que l'estiren, al mateix temps, cap al bé i cap al mal.

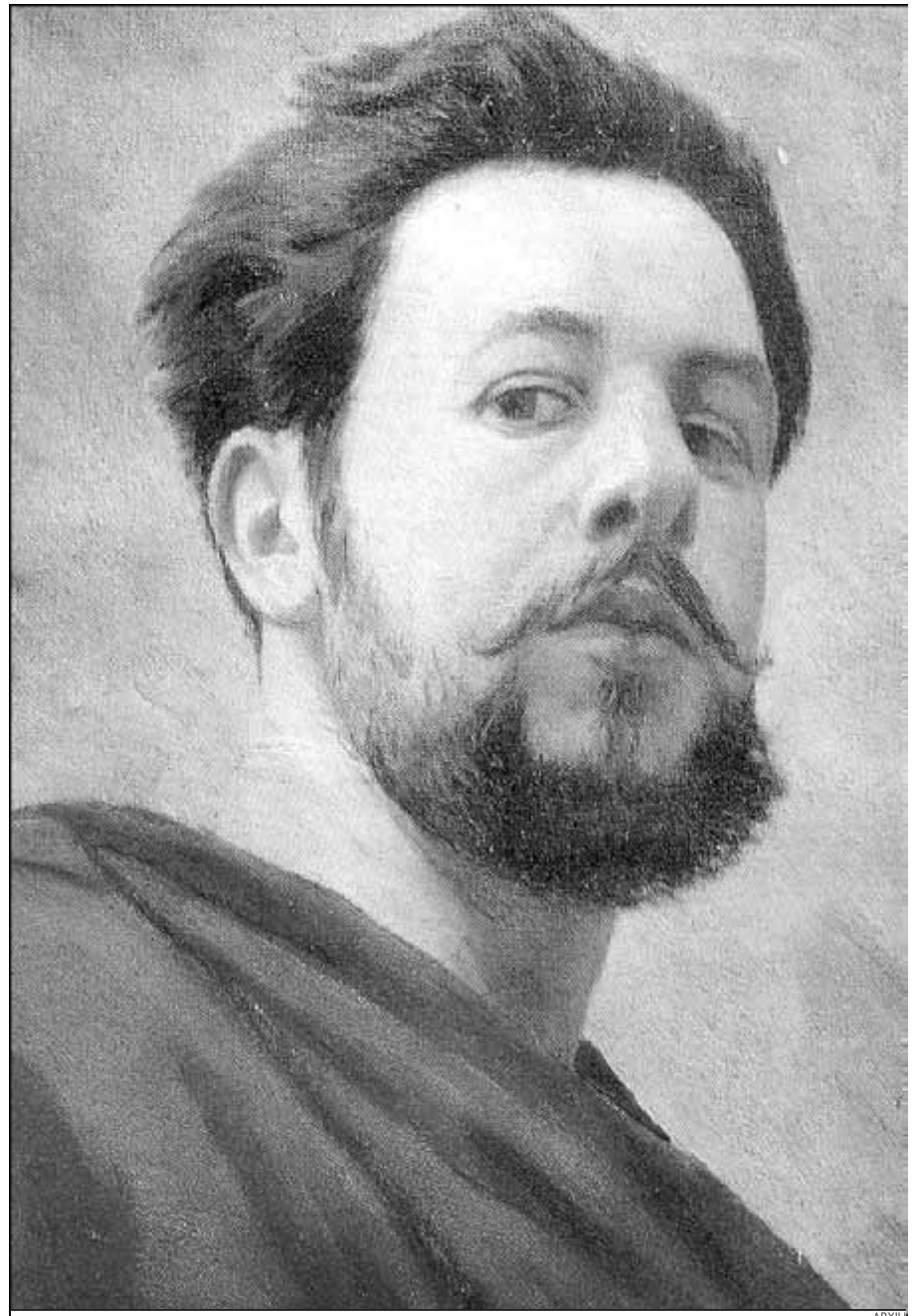
Marian Vayreda ens demostra en aquesta novel·la que és un bon espeleòleg de les llums i ombres que fan niu en l'ànima humana i per això ha sabut fer que el personatge protagonista, l'Albert Bardals, sigui tan humà i contradictori com qualsevol persona real. Vet aquí un dels motius pels quals la novel·la pot enganxar els lectors i lectores del 2004: pel realisme, la intensitat i complexitat del personatge,

barrejat amb l'efecte catalitzador i simbòlic que exerceix el paisatge en tota la narració.

Efectivament, com totes les persones, l'Albert necessita un model per construir-se i, com que dubta i té febleses, s'emmiralla tant en la Coralí, la noia senzilla, casta i devota que significa l'ordre social, la tranquil·litat d'esperit i el bé, com en l'Ibo, l'amic de la infantesa que representa la força dels instints, la bestialitat i el mal. *La punyalada* és la lluita interior de l'Albert que no acaba de saber per quin cantó de la balança decantar-se perquè les coses mai no són tan clares i distintes com Descartes volia que fossin les idees. L'Ibo és una mala influència, és cert, però també simbolitza als ulls

El realisme és un dels motius pels quals la novel·la pot enganxar els lectors actuals

de tothom (i de l'Albert en primer lloc) la valentia, l'heroisme i la seducció sexual, virtuts totes aquestes que atrapen l'Albert amb tant magnetisme com el seu sentit comú li fa rebutjar la companyia de l'Ibo, conegut amb el malnom de l'Esparver. Com en tota relació

AUTORETRAT DEL PINTOR I NARRADOR MARIAN VAYREDA

especular, els sentiments són intensos i ambivalents, passen de l'amor a l'odi sense terme mitjà i auguren un final que només pot ser destructiu.

La història de l'Albert és una història plena de passions, de sang, de brutalitat, de morts cruels, de venjança, de

bogeria. Els esforços de l'Albert per allunyar-se de l'Ibo i per distingir-se'n el condueixen a la imitació més autodestructiva, perquè en el fons l'Albert actua condicionat per la imatge de l'altra banda del mirall, que acaba

Marian Vayreda inicia la seva carrera literària amb unes estampes subjectives que tenen com a rerefons la darrera carlinada, és a dir, l'anomenada Tercera Guerra, que es va produir entre el 1872 i el 1876. De l'heterogeneïtat del moviment carlista i de la seva base social en dona exemple el llibre, que en cap moment pretén ser historicista. L'autor n'escriu el pròleg en la significativa data del 1898 amb la declaració que la seva obra és "una col·lecció de records de caràcter íntim" redactats en forma de *quadrets*. El valor íntim i d'estampa és, doncs, allò que preval a l'hora de judicar el text. Ni la localització ni la datació dels fets són la primera motivació de Vayreda, que opta pel color de les escenes i el to menor de la facècia costumista. No és estrany que justifiqui, doncs, en termes pictòrics, la seva ambició literària: "Escrivint amb el criteri del pintor enamorat de la veritat essencial, o sigui de la forma, del sentiment i del color, a aquesta he sacrificat alguns cops l'altra veritat, que podríem dir-ne històrica, o sigui la de temps i de lloc". Amb tot, les peces són força arrodonides en la seva intenció i la ploma hi discorre amb un nervi notable.

Carlins a la muntanya és el primer text del recull, interessant perquè busca les arrels pròpies de la causa carlina, les

Estampes diverses

SUSANNA RAFART

primeres lectures de l'autor i la seva visió regionalista. Les rodalies d'Olot constituïran el paisatge en el qual tindran lloc algunes de les actuacions de Vayreda, el qual, ben sovint, narra la realitat com a observador i proud. D'això en tenim un bon exemple en l'atac i presa de Ripoll que s'explica a *Bateig de foc*. La visió personal de Vayreda s'orienta bàsicament cap als sentiments contradictoris que li provoquen els primers esdeveniments, que veu amb només 17 anys. El relleu de la percepció del jo sobre les altres coses fa que el text s'hagi d'incloure en l'àmbit de la ficció-recreació de la realitat, sota els principis del valor i la gosadia en el terreny moral i un cert gust pel mural en el terreny plàstic. Els models són de naturalesa romàntica i van en el sentit de l'èpica tradicionalista. S'evoquen, per exemple, les figures del Cid i de Ricard Cor de Lleó.

A *Episodi dolorós* es tracta la mort d'un familiar i a *El valencianet* la història d'una noia disfressada de soldat. Desenvolu-

paments artístics, tots dos, tant provinents de la pintura com de la literatura, mostren la doble passió de Vayreda en aquests camps. A causa de la desorganització i falta d'instrucció, els joves soldats semblen sorgits de la primera escena de *La cartoixa de Parma* perquè fugen o lluiten sense comprendre, van a la impensada i vagaregen sense nord.

GRAN EFECTIVITAT DESCRIPTIVA

A *Fantasies*, Vayreda, sense abandonar els efectismes dedicats a la guerra, entra en la reflexió del que representa el somieig juvenil i la distància que s'interposa entre aquest i el món adult. La narració té gairebé un to simbòlic i és d'una gran efectivitat descriptiva. Tal vegada representa el punt d'inflexió en el qual l'autor pren consciència de la seva voluntat narrativa desplegada en la novel·la *La punyalada*.

Vayreda passa després a la broma costumista en la història d'*El noi de l'Alou*. Assistim a moments brillants de la

campanya carlina, com és ara la presa d'Olot i de Vic, tot i que manifesta: "És cosa singular que a la causa carlina sempre li ha fallat la sort". La visió de Vayreda és sempre parcial, ateny el punt de vista del soldat que viu successives peripècies en carn pròpia i que no busca una anàlisi dels fets més enllà de la vivència personal.

Parèntesi relata amb força rendiment l'ambient que es vivia a Camprodon, aleshores capital, després de la pèrdua d'Olot, on l'autor va sojornar a causa d'una malaltia. Els darrers textos, *La persecució*, *Calvari* i *L'hospital* tanquen la causa carlina en la vida de l'escriptor. Una ferida, la posterior convalescència i la fugida cap a França deixen enrere uns anys d'aventura i que el protagonista explica des d'una situació d'un cert privilegi però sense abandonar les pinzellades pintoresques i que deriven d'un molt assentat tradicionalisme literari. Aquest primer camp de proves, amb totes les apel·lacions convencionals a la benevolència dels lectors per part de Vayreda, havia de forjar en el futur la més segura ploma de l'autor de *La punyalada*.

Marian Vayreda,
Records de la darrera carlinada.
L'AVENÇ. Barcelona, 2003.